

KRZYSZTOFORY

Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego Miasta Krakowa

35

Zeszyt z okazji 60-lecia istnienia muzeum w Starej Synagodze w Krakowie /
Volume issued on the occasion of the 60th anniversary of the museum
in the Old Synagogue in Kraków

Koncepcja merytoryczna zeszytu /
The concept behind the main theme of the volume:
Eugeniusz Duda

Muzeum Historyczne Miasta Krakowa

Kraków 2017

Miasto Żydowskie

The Jewish City

Biblioteka judaistyczna Esra w Krakowie (1899–1939)

„Od dawna dawał się odczuwać w Krakowie brak instytucji, któraby z jednej strony służyła jako punkt zborny dla warstw średnich żydowskich, dając im strawę naukową, umożliwiając czytanie gazet i dzieł judaistycznych, któraby zaś z drugiej strony jako biblioteka dostarczała dzieł naukowych z dziedziny historii i literatury żydowskiej tym pośród »postępowej« młodzieży, którzy nie zatracili poczucia łączności z żydowstwem, a którzy dotychczas tylko z wielkim trudem mogli zebrać wiadomości w tej dziedzinie, bo w tu-tejszej bibliotece jagiellońskiej z judaistyki znaleźć można prawie że nie więcej jak historię Graetza¹ – tymi słowami lwowskie czasopismo „Wschód” informowało swoich czytelników o założeniu w Krakowie pierwszej żydowskiej biblioteki publicznej Esra, przy okazji wskazując na brak podobnej instytucji we Lwowie².

Starania o założenie nowoczesnej biblioteki judaistycznej, której księgozbiór nie zawierałby jedynie literatury religijnej, trwały w środowisku krakowskich Żydów od końca lat osiemdziesiątych XIX wieku³. Pomysł ten poddawany był dyskusjom na posiedzeniach Rady Gminy Wyznaniowej Izraelskiej m.in. w 1889 i 1891 roku. Główną przeszkodą był jednak sprzeciw ze strony bardziej ortodoksyjnych członków gminy, którzy nie widzieli potrzeby zakładania biblioteki ze świeckimi książkami, a także brak wystarczających środków finansowych. Dopiero w 1894 roku zdecydowano o przeznaczaniu na ten cel 400 koron z przyszłorocznego budżetu⁴.

Konkretne działania w kierunku powołania nowej biblioteki podjęte zostały dopiero w 1898 roku. Główną zasługę miał w tym rabin synagogi postępowej Tempel, Ozjasz Thon, który też często podkreślał swoją rolę w tym przedsięwzięciu⁵. Do wsparcia tej idei zachęcał nawet w czasie kazania na święto Chanuka w 1898 roku: „A teraz właśnie, w okresie swobód i wolności, dążyć musimy do zupełnej regeneracji narodu naszego. Chodzi nam w pierwszym rzędzie naturalnie o odrodzenie duchowe, do którego każdy z nas przykładać się powinien, w miarę swoich sił. (...) Oto zakres działania, jakiego wymaga od nas obecna faza naszego życia dziejowego: duchowa odbudowa narodu, wskrzeszenie własnego piśmiennictwa, abyśmy mogli stanąć w rzędzie wszystkich kulturalnych narodów świata. Pierwszy tego rodzaju krok, aczkolwiek skromny jeszcze, czyni gmina nasza przez to, że otwiera publiczną bibliotekę i czytelnię żydowską. Niechaj więc wolno mi będzie zwrócić się do was z apelem, abyście instytucję tę wspierali i abyście z niej korzystali”⁶.

W listopadzie 1898 roku utworzono komitet do spraw biblioteki, w skład którego weszli przedstawiciele rady gminy oraz trzech stowarzyszeń krakowskich: Stowarzyszenia Izraelitów Postępowych, Stowarzyszenia B’nei B’rith Solidarność⁷ oraz Stowarzyszenia Sfas Emes. Prace komitetu koncentrowały się na opracowaniu statutu Towarzystwa biblioteki. Ponadto Rada Gminy Wyznaniowej Izraelskiej, Stowarzyszenie Izraelitów Postępowych oraz Stowarzyszenie

¹ *Biblioteka i czytelnia ludowa żydowska w Krakowie*. „Wschód. Tygodnik poświęcony sprawom żydostwa” 1900, nr 6, s. 5.

² O bibliotece Esra pisały również: Rausz Monika: *Biblioteka i Czytelnia Ezra w Krakowie*. W: *Kraków – Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki*. T. 7. Red. Halina Kosętko. Kraków 2005, s. 148–157; Samsonowska Krystyna: *Żydowskie biblioteki i czytelnie w Krakowie w XIX i XX wieku*. „Rocznik Biblioteki PAN w Krakowie” 1998, t. 43, s. 219–232.

³ Dr Alicja Maślak-Maciejewska w swojej pracy doktorskiej przesuwa tę datę do lat siedemdziesiątych XIX w., kiedy środowiska postępowe w Krakowie doprowadziły do otwarcia Czytelni Izraelskiej (1871). Jednym z celów tej czytelni było utworzenie biblioteki gromadzącej dzieła naukowe, m.in. w języku hebrajskim i jidysz. Zob. Maślak-Maciejewska Alicja: „Z dziejów judaizmu w XIX-wiecznym

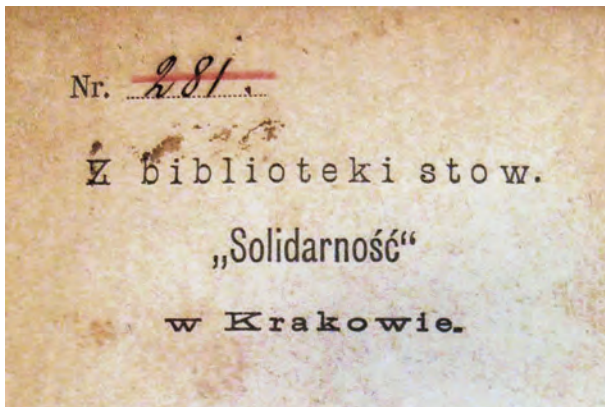
Krakowie – tożsamość, poglądy religijne i instytucje środowiska Żydów postępowych”. Kraków 2015. Praca doktorska, Uniwersytet Jagielloński, dostępna w archiwum UJ, s. 276.

⁴ Żbikowski Andrzej: *Żydzi krakowscy i ich gmina w latach 1869–1919*. Warszawa 1994, s. 265–266.

⁵ Mendel Pamm wspomina, że z założenia biblioteki Esra Ozjasz Thon miał się „szczyścić do końca życia”. Cyt. za: Thon Ozjasz: *Pisma*. T. 1. *Kazania (1895–1906)*. Kraków 1938. Potrzeba nam oswobodziciela. Kazanie wygłoszone w Chanuka 5659 (1898), s. 115.

⁶ Thon Ozjasz: *Pisma...* Potrzeba nam, s. 114–115.

⁷ Więcej na temat historii Stowarzyszenia B’nei B’rith Solidarność: Kargol Anna: *Zakon Synów Przymierza: Krakowska Loża „Solidarność” 1892–1938*. Warszawa 2013.

Ryc. 1. Ekslibris „Z biblioteki stow. „Solidarność” w Krakowie”, którą opatrzone były pierwsze egzemplarze księgozbioru Biblioteki i Czytelni Publicznej Esra w Krakowie, fot. Monika Biesaga

B'nei B'rith Solidarność zdecydowały o przekazywaniu corocznych subwencji pieniężnych na rzecz biblioteki⁸. Oficjalnie powstała ona z okazji 50-lecia panowania cesarza Franciszka Józefa I, które przypadało w tym samym roku⁹.

Nowo utworzonej instytucji nadano nazwę Esra¹⁰ (hebr. עזרא)¹¹ na cześć biblijnego Ezdrasza (zwanego także Ezrą), jednego z przywódców Żydów po powrocie z niewoli babilońskiej, uznawanego także za głównego redaktora Tory. W tym okresie imię Ezdrasza było często nadawane towarzystwom syjonistycznym, co świadczyć może o tym, że podobny charakter miała mieć również przyszła biblioteka¹².

Dla jej utrzymania w sierpniu 1899 roku powstało Towarzystwo Biblioteki i Czytelni Publicznej Esra. Członkami założycielami stowarzyszenia zostali: Rada Gminy Wyzna-

Ryc. 2. Pieczętka Stowarzyszenia Sfas Emes w Krakowie, fot. Monika Biesaga

niowej Izraelskiej, Stowarzyszenie Izraelitów Postępowych, Stowarzyszenie Solidarność oraz osoby, które wpłaciły na poczet Towarzystwa co najmniej 200 koron¹³. Towarzystwo stawiało sobie za cel „szerzenie oświaty, oraz wiedzy judaistycznej przez: a) urządzenie i utrzymanie biblioteki i bezpłatnej czytelnicy judaistycznej, b) przez urządzenie i utrzymanie biblioteki z innych dziedzin nauki, c) przez urządzenie bezpłatnych kursów języka hebrajskiego i publicznych odczytów naukowych¹⁴”.

Działania Towarzystwa koordynował Wydział złożony z 15 członków wybieranych na okres dwóch lat. W skład Wydziału wchodziło trzech członków delegowanych przez Radę Wyznaniową Gminy Izraelskiej, dwóch – przez Stowarzyszenie Izraelitów Postępowych, dwóch – przez Stowarzyszenie Solidarność oraz ośmiu członków zwyczajnych, wybieranych na walnym zgromadzeniu (członkiem zwyczajnym stowarzyszenia mógł zostać każdy, kto opłacał miesięczną składkę w wysokości 20 halerzy)¹⁵. Na czele Wydziału stał przewodniczący (zwany też w późniejszym okresie prezesem). Z grona pozostałych osób wybierano dwóch zastępców, sekretarza i jego zastępcę oraz kasjera (skarbnika) i jego zastępcę. W skład pierwszego, tymczasowego Wydziału weszli sygnatariusze statutu: Leon Horowitz, Herman Hirsch, Ozjasz Thon, Adolf Fischler, Józef Goldwasser, Zygmunt Klein, Mendel Pamm, Jan Albert Propper, H. Landau i Juliusz Schonwetter¹⁶. Na pierwszym walnym zgromadzeniu, które miało miejsce w październiku 1899 roku, wybrano oficjalny Wydział. Przewodniczącym mianowano Leona Horowitza, ówczesnego prezydenta Gminy Wyznaniowej Izraelskiej, jego zastępcami zostali Ozjasz Thon oraz Zygmunt Klein, sekretarzem – Ludwik Goldwasser, a skarbnikiem – Mendel Pamm. Lokal stowarzyszenia mieścił się na pierwszym piętrze kamienicy przy ulicy Dietla 33¹⁷. Wynajmowany był od Schiji i Chani Mosesów za tysiąc koron rocznie. Składał się z czterech pokoi i przedpokoju¹⁸.

Trzon księgozbioru biblioteki Esra stanowiły zbiory przekazane przez Stowarzyszenie Izraelitów Postępowych,

⁸ Sprawozdanie Wydziału Towarzystwa Biblioteki i Czytelni Publicznej „Esra” w Krakowie za czas od 25 października 1899 do 25 grudnia 1900. Kraków 1901, s. 4.

⁹ Archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego (dalej cyt. AŻIH), Gmina Wyznaniowa Żydowska w Krakowie. Sprawy biblioteki „Esra”, sygn. 758.

¹⁰ W niektórych dokumentach pojawia się zapis Esra, jednak z uwagi na to, że zarówno w statucie z 1899 r., jak i na pieczętkach bibliotecznych widnieje Esra, ten właśnie zapis przyjęto za podstawowy w niniejszym artykule.

¹¹ Słowo Esra (lub Ezra) oznaczać może także pomoc. Różnica między tymi dwoma wyrazami leży w hebrajskim zapisie tego słowa. Na zachowanych pieczętkach bibliotecznych, gdzie widnieje hebrajska nazwa biblioteki, mamy zapis עזרא, oznaczające imię Ezdrasza, a nie עזרה, oznaczające pomoc, zob. ryc. 5–7.

¹² *Polski słownik judaistyczny. Dzieje, kultura, religia, ludzie*: Esra. Hasło oprac. Rafał Żebrowski. T. 1. Oprac. Zofia Borzymińska, Rafał Żebrowski. Warszawa 2003, s. 414.

¹³ *Statut Towarzystwa Biblioteki i Czytelni Publicznej w Krakowie*. Kraków 1899, s. 2.

¹⁴ *Ibidem*, s. 1.

¹⁵ *Ibidem*, s. 2–4.

¹⁶ *Ibidem*, s. 7.

¹⁷ *Sprawozdanie Wydziału Towarzystwa...* [1901], s. 3, 11.

¹⁸ AŻIH, sygn. 758.

Stowarzyszenie Solidarność oraz Stowarzyszenie Sfas Emes. W sumie około 1,6 tysięcy tomów¹⁹. Ponadto w początkowych latach swoje prywatne kolekcje podarowali na rzecz biblioteki m.in. Leon Horowitz oraz Józef Rosenblatt²⁰. Na kilku zachowanych egzemplarzach, które posiadają początkowe numery inwentarzowe, obok pieczętki biblioteki Esra widnieją oznakowania poprzednich właścicieli – ekslibris „Z biblioteki stow. „Solidarność” w Krakowie” (ryc. 1; Aneks, poz. 59) oraz pieczętka Stowarzyszenia Sfas Emes (ryc. 2; Aneks, poz. 25)²¹.

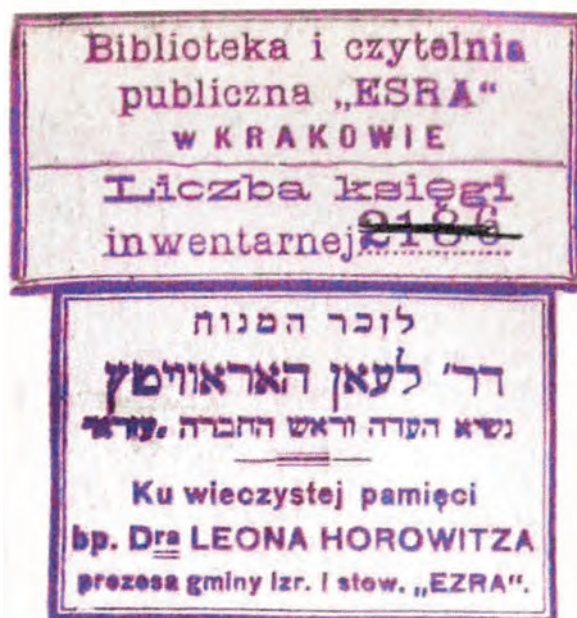
Kiedy w lutym 1905 roku zmarł Leon Horowitz, w uznaniu jego zasług dla biblioteki Towarzystwo podjęło decyzję o wykonaniu pamiątkowej pieczętki z równoległym napisem w języku polskim i hebrajskim: „Ku wieczystej pamięci bp. Dra Leona Horowitza – prezesa gminy izraelskiej i stow. EZRA” (ryc. 3), którą następnie oznakowano wszystkie książki nabyte przez bibliotekę w 1905 roku. Zdecydowano także o odłożeniu wyboru nowego przewodniczącego na okres roku. Po upływie tego czasu na jego miejsce został mianowany Samuel Tilles, ówczesny przewodniczący gminy żydowskiej²².

Pod koniec 1900 roku księgozbiór biblioteczny liczył około 1,7 tysiąca książek i czasopism²³. Do końca 1904 roku jego liczebność wzrosła do 2857 tomów, a na początku 1907 roku wynosiła 3469 egzemplarzy (z czego 2101 dzieł w języku hebrajskim)²⁴. Liczbę 6 tysięcy pozycji księgozbiór osiągnął w roku 1927²⁵.

W zbiorach bibliotecznych znajdowały się publikacje przede wszystkim w języku hebrajskim (także w jidysz, niemieckim i polskim) z zakresu historii powszechnej, historii żydowskiej i tzw. kwestii żydowskiej, literatura piękna, dzieła naukowe, roczniki i kalendarze oraz czasopisma i gazety²⁶. W 1935 roku Majer Bałaban pisał: „Dobrze skompletowane są w tej bibliotece dzieła rabiniczne starszej epoki oraz czasopisma, jak »Allgemeine Zeitung des Judentums«, »Orient« itp.; inkunabułów, starych druków nie ma tu wcale²⁷. Od Seweryna Gottlieba dowiadujemy się natomiast o dwóch egzemplarzach ilustrowanej Biblii, które odnalazł w zasobach Esry²⁸.

Ze sprawozdania Wydziału Towarzystwa za lata 1901–1902 wynika, że do domu wypożyczono 1161 książek (z czego 681 w języku hebrajskim), a czytelnię odwiedziło 7270 osób, z czego 550 rzemieślników (w tym 324 w 1901 roku), 1675 talmudystów, 1057 pomocników handlowych (w tym 909 w 1901 roku)²⁹.

Dzięki zachowanym statystkom z lat 1905–1906 wiemy, że w lokalu czytelnicy najchętniej czytano literaturę

Ryc. 3. Pieczętka Biblioteki i Czytelnicy Publicznej Esra w Krakowie wraz z pieczętką pamiątkową ku czci zmarłego Leona Horowitza, pierwszego przewodniczącego Towarzystwa biblioteki, fot. Monika Biesaga

piękną i poezję (od września 1905 do końca 1906 roku zamówiono 4781 dzieł z tego działu). Jako drugie w kolejności wymienione zostały roczniki i kalendarze (3712 zamówień) oraz dzieła z zakresu historii żydowskiej (2670 zamówień). Wśród książek najczęściej wypożyczanych do domu znalazła się literatura piękna i poezja (w 1905 roku wypożyczono 353 pozycje, a w 1906 roku 309). Sporym zainteresowaniem cieszyły się również roczniki i kalendarze (217 wypożyczeń w 1905 roku i 174 w 1906 roku), historia żydowska (233 wypożyczenia w 1905 roku i 134 w 1906 roku) oraz dzieła naukowe (132 wypożyczenia w 1905 roku i 161 w 1906 roku). W obu przypadkach liczba wypożyczeń książek w języku hebrajskim przekraczała liczbę wypożyczeń książek w pozostałych dostępnych w bibliotece językach³⁰.

Publikacje udostępniano wszystkim członkom gminy bezpłatnie w czytelni bibliotecznej. Kaucja pobierana była jedynie wówczas, gdy ktoś chciał wypożyczyć książkę do domu. Liczba wypożyczeń w ciągu pierwszego roku istnienia biblioteki wyniosła 10 tysięcy³¹. W 1905 roku w celach statystycznych wprowadzono tzw. kartki kontrolne, na których

¹⁹ *Biblioteka i czytelnia ludowa...*, s. 6.

²⁰ *Ibidem*, s. 4–5.

²¹ W części odnalezionego księgozbioru Esry nie natrafiono na pieczętkę Stowarzyszenia Izraelitów Postępowych. Być może nie oznaczyli oni podarowanych bibliotece egzemplarzy albo książki te nie znalazły się w badanym zbiorze.

²² *Sprawozdanie Wydziału Towarzystwa Biblioteki i Czytelnicy Publicznej „Esra” w Krakowie za lata 1905 i 1906*. Kraków 1907, s. 4.

²³ *Ibidem*, s. 4.

²⁴ *Sprawozdanie Wydziału Towarzystwa...* [1907], s. 4.

²⁵ *Walne zgromadzenie Biblioteki „Esra”*. „Nowy Dziennik” 1927,

nr 116, z 6 maja, s. 9.

²⁶ *Sprawozdanie Wydziału Towarzystwa...* [1907], s. 8–9.

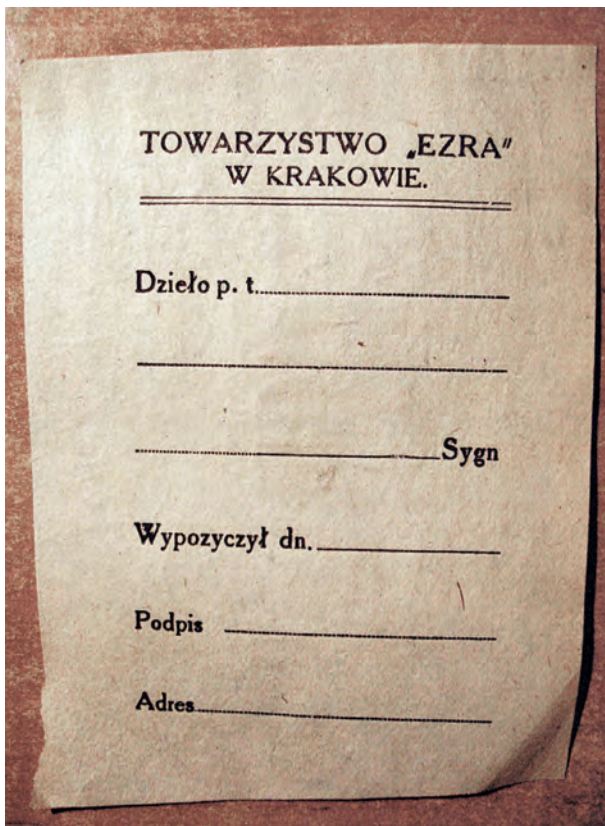
²⁷ Bałaban Majer: *Przewodnik po żydowskich zabytkach Krakowa*. Kraków 1935, s. 108.

²⁸ Gottlieb Seweryn: *Nowe szaty biblii*. W: *Almanach żydowski*. Red. Leon Reich. Lwów 1910, s. 81.

²⁹ *Wydział publicznej Biblioteki i Czytelnicy „Esra” w Krakowie*. „Wschód. Tygodnik poświęcony sprawom żydostwa” 1903, nr 117, s. 8.

³⁰ *Sprawozdanie Wydziału Towarzystwa...* [1907], s. 8–9.

³¹ *Sprawozdanie Wydziału Towarzystwa...* [1901], s. 4.

Ryc. 4. Kartka kontrolna, fot. Monika Biesaga

czytelnicy wpisywali swoje dane i tytuł zamawianego dzieła (ryc. 4).

Działalność biblioteki nie ograniczała się tylko do wypożyczania książek. Pod koniec listopada 1900 roku w bibliotece rozpoczął się kurs języka i literatury hebrajskiej oraz historii żydowskiej, prowadzony przez Berkowicza i Lazara. Towarzystwo zorganizowało również osiem odczytów wygłoszonych przez pięciu prelegentów: Ozjasza Thona, Zygmunta Kleina, Michała Berkowicza, Bergera i S.M. Lazara³². Tematy tych pierwszych prelekcji były następujące: *Jak należy czytać* (Thon), *Etyka w prawodawstwie Żydów* (Klein), *O Samarytanach* (Berger), *Prorocy w świetle teraźniejszości* (Lazar), *Antysemityzm w starożytności* oraz *Samuel Dawid Luzzatto* (Berkowicz). Wspomniany Michał Berkowicz był

³² *Ibidem*, s. 4–5.

³³ *Biblioteka i czytelnia ludowa...*, s. 6.

³⁴ „Wschód. Tygodnik poświęcony sprawom żydostwa” 1902, nr 70, s. 9.

³⁵ „Wschód. Tygodnik poświęcony sprawom żydostwa” 1902, nr 84, s. 8.

³⁶ „Nowy Dziennik” 1924, nr 11, z 13 stycznia, s. 5.

³⁷ „Nowy Dziennik” 1924, nr 58, z 9 marca, s. 5.

³⁸ „Nowy Dziennik” 1924, nr 22, z 26 stycznia, s. 7.

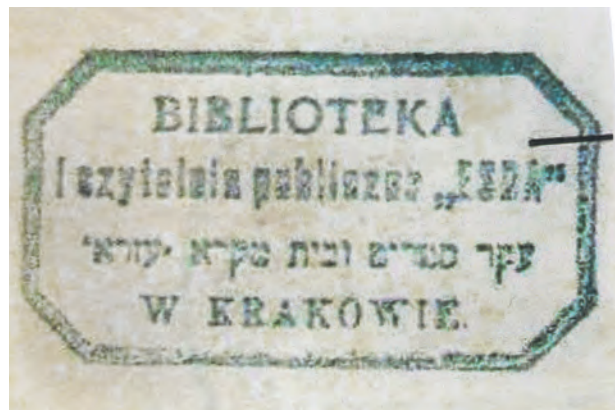
³⁹ AŻIH, sygn. 758.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ Żbikowski Andrzej: *Żydzi krakowscy i ich gmina...*, s. 265.

⁴² *Sprawy kahalne w Krakowie*. „Nowy Dziennik” 1918, nr 89, z 8 października, s. 3.

⁴³ *Ibidem*, s. 3.

Ryc. 5. Pieczętka Biblioteki i Czytelni Publicznej Esra w Krakowie, fot. Monika Biesaga

też pierwszym kierownikiem biblioteki, którego krótko scharakteryzowano jako „człowieka posiadającego akademickie wykształcenie, biegłego w judaistyce, a przytem bardzo sumiennego”³³.

Towarzystwo biblioteki chętnie udostępniało też lokal Esry innym stowarzyszeniom żydowskim (najczęściej związanym ze środowiskiem syjonistycznym) na potrzeby organizacji różnych wydarzeń kulturalnych i spotkań. I tak np. w 1902 roku młodzież akademicka skupiona w kręgach Haszacharu (Przedświt) zorganizowała wieczór ku czci żydowskiego pisarza i publicyisty tworzącego w języku hebrajskim, Pereca Smoleńskina³⁴, oraz Bar Kochby³⁵, w 1924 roku odbyła się Pogadanka Chaluców³⁶, wieczorek dramatyczny ku pamięci Morisa Rosenfelda Merkaz Haceirim³⁷ oraz zebranie plenarne Żydowskiego Klubu Sportowego Makkabi³⁸.

W 1911 roku biblioteka Esra zmieniła swoją lokalizację. Od stycznia 1912 roku jej siedziba znajdowała się na parterze budynku gminy żydowskiej, mieszczącym się u zbiegu ulic Krakowskiej i Skawińskiej. Zgodnie z umową zawartą przez Towarzystwo z gminą, nowy lokal biblioteki obejmował „wielką salę, dwa pokoje, szatnię, miejsce ustępowe i piwnice na węgle”³⁹. Czynsz za wynajem lokalu wynosił 1200 koron rocznie. W umowie zaznaczono również, iż używanie lokalu „w uroczyste święta żydowskie w sposób obrażający uczucia religijne lub mogące wywołać zgorszenie u ludności żydowskiej nie będzie dozwolone”⁴⁰. Na umieszczenie tej klauzuli w umowie wpływ miały z pewnością środowiska ortodoksyjne, które od początku sprzeciwiały się powstaniu biblioteki. Sprzeciw ten był wciąż żywy nawet po kilku latach jej istnienia. W 1912 roku na posiedzeniu rady gminy grupa Żydów na czele z Judą Birnbaumem złożyła doniesienie o łamanie szabatu, którego mieli dopuszczać się niektórzy czytelnicy przesiadujący w piątkowe wieczory w czytelni po zmroku⁴¹. Inną skargę na posiedzeniu rady gminy złożył w 1918 roku radca Frenkel, który, powołując się na zażalenia rabinatu krakowskiego, domagał się, aby „zabronić młodzieży żyd. schadzek w bibliotece »Ezra« i sanować stosunki, siejące zgorszenie w sferach ortodoksyjnych”⁴². Jego zdaniem biblioteka służyła jedynie „wychowaniu półświatka” zamiast przyszłej elity⁴³.

Jako instytucja postępową i wciąż niezbyt akceptowana przez bardziej ortodoksyjne środowiska Esra pojawia się również we wspomnieniach urodzonego w Krakowie

Ryc. 6. Pieczętka Biblioteki i Czytelni Publicznej Esra w Krakowie, fot. Monika Biesaga

w 1893 roku Meira Wienera, pisarza tworzącego w języku jidysz⁴⁴. Na łamach „Sowetisz Hejmland” wspomina on wprawę do biblioteki swego dziadka Binjomina, ortodoksyjnego Żyda, przy okazji dając również oryginalny opis samego lokalu bibliotecznego i jego kierownika: „[Dziadek Binjomin] powziął takie postanowienie: w mieście jest wielka żydowska biblioteka gminy wyznaniowej, która mieści się w nowym budynku ze złotymi literami »Ezra«. Zawsze kiedy przechodził tamtędy, kłuło go w serce coś nieczystego, zakazanego, grzesznego, szkodliwego, a nawet zbrodniczego. (...) A jednak teraz, kiedy miał potrzebę, powziął postanowienie złamania micwy, jak czyni się w czasach zagrożenia. Wejdzie tam, do tej biblioteki. W niej mieści się bez liku współczesnych książek. (...) Zaraz po południu, wszedł do biblioteki. Długi, szeroki korytarz, jak w urzędzie. Drzwi do wielkiej sali, w niej stoły, a na nich rozłożone gazety. Było jednak jeszcze wcześniej. Bibliotekę dopiero co otwarto, więc sala była pusta. Bezradnie spojrzął po sali i w końcu przy okienku dostrzegł bibliotekarza. Był nim starszawy, ryżawy żyd, z długą brodą, w drucianych okularach, ale z odkrytą głową. Żyd, jak wielu. (...) Bibliotekarz z »Ezry« był prostym, żydowskim gospodarzem, ojcem rodziny, z domem i własnym domostwem. Był kimś w rodzaju niegdysiejszego maskila, w którym oświeceniowy żar już wygaś. Lubił rzucać grubiańskie i cyniczne powiedzonka. Już dawno dostosował się do swoich szacownych, spolonizowanych gospodarzy z biura gminy wyznaniowej. Niemniej książki i czasopisma kochał fanatycznie. Kiedy rozmawiało się z nim o książkach, jego małe, śmiejące się oczy gbura, rozżarzał blask. Bibliotekarz patrzył ze zdziwieniem na żyda w długiej bekieszy, aksamitnym kapeluszu. Tacy ludzie nie zwykli tu przychodzić. Może zbłądził i jest tu przypadkiem? Kiedy jednak dziadek podszedł do jego okienka, bibliotekarz pozdrowił go skinieniem głowy i czekał z zaciekawieniem»⁴⁵.

Przez cały okres swojego istnienia Esra wspierana była wyłącznie przez środowiska postępowe. Oprócz wspomnianych już instytucji bibliotece sprzyjał także „Nowy Dziennik»⁴⁶, na łamach którego ukazywały się różne informacje dotyczące spraw tej placówki. W 1927 roku Towarzystwo biblioteki zdecydowało nawet o wystosowaniu specjalnego podziękowania dla tej gazety za dotychczas okazane wsparcie⁴⁷.

Na łamach tego periodyku żywo skomentowano m.in. decyzje podjęte podczas posiedzenia krakowskiej gminy wyznaniowej 18 lutego 1924 roku, kiedy głosowano nad przystąpieniem gminy do Towarzystwa Miłośników Biblioteki Jagiellońskiej i zwiększeniem subwencji na rzecz biblioteki Esra. Autor artykułu w ostrych słowach wypowiedział

się nie tylko na temat podjętych decyzji, ale także samej rady gminy: „żydowska gmina w Krakowie uchwała jednomyślnie w sposób chwalebny, a nam postępowym Żydom z pewnością nad wyraz sympatycznym – kwotę 200 złp. na przystąpienie Gminy do Towarzystwa miłośników Biblioteki Jagiellońskiej w charakterze członka założyciela. Równocześnie na tem samym posiedzeniu wnioszek r. Freunda o podwyższenie skandalicznej subwencji w kwocie 10,000,000 (niecałe 6 (sześć!) złp.) na bibliotekę »Ezra« – upadł 12 głosami przeciw 13 głosom tzw. ortodoksyi (»orthos« znaczy z grecka uczciwy, sprawiedliwy). Jest to najzwyczajniejsza obłuda. (...) Nie pojmujemy natomiast, jak można o tej samej godzinie głosować za szerzeniem kultury europejskiej przy ulicy św. Anny, a przeciw szerzeniu kultury – w odległości 1 km, przy ul. Krakowskiej. To jest obłuda. I jeszcze coś gorszego. Lęk i tchórzostwo. Lęk i tchórzostwo wobec instytucji polskiej, a – buta i »chucpa« wobec własnej instytucji żydowskiej. Albo kultura jest zła, więc jest nią wszędzie, albo jest dobrą, więc jest nią i u nas. (...) Rada nie ma krzty serca dla naglących spraw kultury żydowskiej i ciągle się zaślania brakiem środków, ale... milczeć trudno, jeśli się obserwuje takie wykoszlawienie polityczne, jakiego dowodem jest uchwała w sprawie »Ezry«. Uchwała ostatnia w sprawie »Ezry« świadczy wymownie, jak nieuleczalnie chorym jest nasz Kahał i jak poniżającą, pozbawioną dumy i godności żydowskiej jest »umysłowość«, która tam panuje. Przyjdzie czas...»⁴⁸.

Oprócz nieprzychylnego stosunku ortodoksji głównym problemem, z którym nieustannie przez 40 lat swego istnienia zmagala się biblioteka, były finanse. Wprawdzie placówkę wspierały również osoby prywatne (zachował się m.in. legat Reginy Schonfeldowej z 1910 roku na kwotę tysiąca koron⁴⁹), ale potrzeby były zwykle większe od dostępnych środków. Sytuacja stawała trudna zwłaszcza w przypadku nieprzewidzianych kosztów. Tak było np. w 1912 roku, kiedy biblioteka przenosiła się do nowego lokalu. Konieczne okazały się dodatkowe prace na łączną sumę około 1700 koron, związane z wyposażeniem czytelnicy (prace stolarskie – około 1500 koron oraz oświetlenie elektryczne – 190 koron). Wydział Towarzystwa zwrócił się wówczas w specjalnym piśmie do rady gminy z prośbą o dodatkowe wsparcie finansowe: „przeniesienie czytelnicy i biblioteki do powyższego gmachu postawiło nasze stowarzyszenie w przykrą sytuację finansową. Musieliśmy bowiem poczynić konieczne choć skromne adaptacje, których obecnie z bieżących dochodów pokryć nie możemy. (...) Z tego względu uchwalił Wydział

⁴⁴ Krutikov Mikhail: Kraków Meira Wienera. Pamięć i wyobrażenia. W: *Polskie tematy i konteksty literatury żydowskiej*. Red. Eugenia Prokop-Janiec, Marek Tuszewicki. Kraków 2014, s. 155.

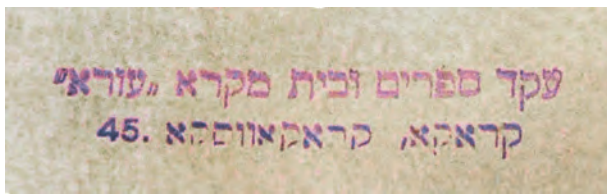
⁴⁵ Wiener Meir: *Der zejde Binjomin*. „Sowetisz Hejmland” 1969, nr 9, s. 103–104.

⁴⁶ Gazeta codzienna o nastawieniu syjonistycznym, wychodząca w Krakowie w latach 1918–1939.

⁴⁷ *Walne zgromadzenie Biblioteki...*, s. 9.

⁴⁸ *Z krakowskiej gminy żydowskiej*. „Nowy Dziennik” 1924, nr 42, z 20 lutego, s. 5.

⁴⁹ *Ibidem*.

Ryc. 7. Pieczęć Biblioteki i Czytelni Publicznej Esra w Krakowie, fot. Monika Biesaga

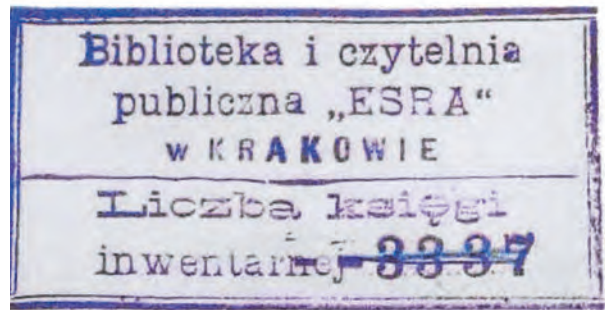
Stow. chwycić się ostatecznego środka i zwrócić się do Świętego Przełożenia z prośbą o łaskawe udzielenie nadzwyczajnego zasiłku na pokrycie tego niedoboru⁵⁰.

Największy kryzys dotknął bibliotekę w okresie I wojny światowej, kiedy większość instytucji przestała przekazywać subwencje. Zabrakło wówczas m.in. środków na opłatę ubezpieczenia dla Józefa Abrahama, ówczesnego bibliotekarza Esry, który został powołany do wojska. W związku z tym Biuro Krajowe Powszechnego Zakładu Pensyjnego dla funkcjonariuszy⁵¹ we Lwowie przysyłało na adres Towarzystwa biblioteki szereg pism z przypomnieniem o obowiązkowej wpłacie. Brak reakcji ze strony biblioteki doprowadził w 1918 roku do zastosowania egzekucji wobec biblioteki i ogłoszenia licytacji jej mienia⁵².

Mimo iż udało się zapobiec zlicytowaniu majątku biblioteki i spłacić dług, to także po zakończeniu wojny Towarzystwo musiało wielokrotnie upominać się o wypłatę należnych subwencji. Brak pieniędzy oznaczał brak nowych zakupów. Problem ten podnosił m.in. Majer Bałaban, pisząc: „Biblioteka ta (...) jest w tej części kraju jedyną biblioteką judaistyczną, a zarazem jedną (niestety najmniejszą) z czterech bibliotek tego pokroju w Polsce. (...) Niestety zaprzestano dla braku funduszy w latach powojennych należycie kompletować te zbiory, co uniemożliwia młodzieży studiującej w Krakowie poświęcenie się studium nad historią Żydów w Polsce, względnie studiom judaistycznym w ogóle⁵³”.

Brak nowości i dalsze problemy finansowe doprowadziły do spadku zainteresowania placówką. W 1927 roku ówczesny kierownik biblioteki, prof. Dreibratt, przy wsparciu Stowarzyszenia B'nei B'rith zreorganizował i uporządkował bibliotekę. Rozpoczęto także prace nad wydaniem nowego katalogu⁵⁴. Jednak w latach trzydziestych biblioteka znalazła się w marazmie. Być może przez pewien czas była nawet w ogóle zamknięta, gdyż w powszechnym spisie bibliotek publicznych, które w 1929 roku przeprowadzało Ministerstwo Wyznań i Oświaty Publicznej, Esra nie pojawia się⁵⁵.

Założeniem organizatorów biblioteki było otwarcie instytucji mającej być ośrodkiem rozwoju wiedzy judaistycznej, jednak w efekcie w porównaniu do innych placówek

Ryc. 8. Pieczęć Biblioteki i Czytelni Publicznej Esra w Krakowie, fot. Monika Biesaga

tego typu księgozbiór Esry przedstawia się raczej skromnie. Liczebnie przewyższa go choćby biblioteka judaistyczna działająca przy gminie lwowskiej, która powstała w 1901 roku i w 1934 roku posiadała 10 tysięcy dzieł w 20 tysiącach egzemplarzy⁵⁶. Mimo to w powojennych wspomnieniach Manuela Rympla Esra zajmuje poczesne miejsce: „Każda, nawet najmniejsza organizacja, czy też stowarzyszenie żydowskie posiadały swoje biblioteki i wypożyczalnie książek, a największą z nich była »Ezra«, w gmachu żydowskiej Gminy przy ul. Krakowskiej 41. Ta biblioteka posiadała tak wielką ilość książek polskich, żydowskich, niemieckich, hebrajskich i w innych językach, że nazywano ją małą »Biblioteką Jagiellońską«⁵⁷”.

Reorganizacja biblioteki, która miała przywrócić jej dawny splendor, nastąpiła dopiero w 1938 roku. Po raz kolejny placówka otrzymała największe wsparcie ze strony Stowarzyszenia B'nei B'rith Solidarność. Bibliotekę przeniesiono wówczas do nowego lokalu przy ulicy Gertrudy 9, którego wnętrze zaprojektował Jakub Stendig. Zbiegło się to w czasie z obchodami drugiej rocznicy śmierci Ozjasza Thona w Krakowie, dlatego na wniosek Henryka Silbersteina, ówczesnego przewodniczącego Towarzystwa oraz członka Stowarzyszenia Solidarność, bibliotece Esra nadano imię zmarłego założyciela, który „wskazywał zawsze, że siłą, która nas podtrzymuje i zawsze podtrzymywała była książka⁵⁸”. Uroczyste otwarcie Biblioteki i Czytelni im. Dra Ozjasza Thona odbyło się 21 listopada 1938 roku o godzinie 10.30. Udział w nim wzięli m.in. prezes gminy Rafał Landau, poseł Ignacy Schwarzbart i Leon Fischlowitz. W owym czasie funkcje bibliotekarza pełnił prof. Dreibratt⁵⁹. Wraz ze zmianą imienia biblioteki prawdopodobnie zmieniono także pieczęć biblioteczną. W kolekcji książek prof. Gershona Bacona znajduje się pieczęć Biblioteki im. błp. Ozjasza Thona w Krakowie⁶⁰ (ryc. 9).

⁵⁰ AŻIH, sygn. 758.

⁵¹ Biuro, które ubezpieczało pracowników umysłowych na wypadek niezdolności do zarobkowania, starości lub śmierci.

⁵² AŻIH, sygn. 758.

⁵³ Bałaban Majer: *Przewodnik*, s. 108.

⁵⁴ *Walne zgromadzenie Biblioteki...*, s. 9.

⁵⁵ Por. *Biblioteki oświatowe: spis na dzień 1 stycznia 1930 roku oraz tablice statystyczne*. Oprac. Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Warszawa–Lwów 1932.

⁵⁶ Chajes Wiktor: *Sześć lat gminy wyznaniowej żydowskiej we Lwowie: 1929–1934*. Lwów 1935, s. 12–13.

⁵⁷ Rympeł Manuel: *Słowo o Żydach krakowskich w okresie międzywojennym*. W: *Kopiec wspomnień*. Kraków 1964, s. 562.

⁵⁸ *Żalobne manifestacje w drugą rocznicę bł. p. Ozjasza Thona*. „Nowy Dziennik” 1938, nr 319, z 21 listopada, s. 11.

⁵⁹ *Ibidem*, s. 11.

⁶⁰ Inna biblioteka imienia błp. Ozjasza Thona nie istniała w Krakowie, a przynajmniej dotąd nie jest znana.

Wskrzeszona po latach zapomnienia biblioteka nie działała długo. Szybko też utraciła wsparcie Stowarzyszenia B'nei B'rith, które zostało zlikwidowane na mocy dekretu o rozwiązaniu zrzeszeń wolnomularskich z 22 listopada 1938 roku⁶¹. Wraz z wybuchem II wojny światowej, a więc niecały rok później, biblioteka została zamknięta. Księgozbiór biblioteczny, szacowany w 1939 roku na około 6 tysięcy pozycji, został zarekwirowany przez władze okupacyjne⁶². Nowa nazwa biblioteki prawdopodobnie nie zdążyła się przyjąć, gdyż w niemieckich dokumentach placówka pojawia się pod starą nazwą jako Esra. W 1940 i 1941 roku księgozbiór biblioteki został zdekompletowany i przewieziony do gmachu Biblioteki Jagiellońskiej, przemianowanej na Staatsbibliothek Krakau⁶³. Wraz z innymi żydowskimi księgozbiórami została umieszczona na pierwszym piętrze budynku⁶⁴ i weszła w skład oddziału orientalistycznego, utworzonego w maju 1941 roku, a zarządzanego przez prof. Tadeusza Kowalskiego⁶⁵. Jeszcze w trakcie okupacji lub w czasie ewakuacji wojsk niemieckich część księgozbioru została przewieziona do Niemiec. W aktach Offenbach Archival Depot⁶⁶ z września 1946 roku znalazło się 414 książek pochodzących z biblioteki Esra⁶⁷.

Powojenne losy księgozbioru, podobnie jak w przypadku innych żydowskich kolekcji, są trudne do odtworzenia. Część książek zachowała się w zbiorach polskich i niemieckich bibliotek⁶⁸. Na egzemplarze pochodzące ze zbioru Esry natrafić można m.in. w bibliotece Żydowskiego Instytutu Historycznego⁶⁹, Bibliotece Narodowej⁷⁰, Bibliotece Jagiellońskiej⁷¹ oraz bibliotece Instytutu Judaistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego⁷². Jedną z publikacji należąca do Esry, która obecnie znajduje się w księgozbiorze Instytutu Judaistyki UJ, pochodzi z daru biblioteki Oxford Center for Postgraduate Hebrew Studies (z kolekcji Kressela)⁷³. Trudno jednak dotrzeć do wszystkich tych pozycji i podać ich dokładną liczbę, gdyż żadna z tych instytucji nie posiada katalogu proveniencji zbiorów. Ponadto około 200 egzemplarzy książek znajduje się w Muzeum Historycznym Miasta Krakowa, w oddziale Stara Synagoga (zob. Aneks). W latach

Ryc. 9. Pieczętka Biblioteki im. błp. Ozjasza Thona w Krakowie (z księgozbioru prof. Gershona Bacona)

siedemdziesiątych XX wieku zostały one przekazane na rzecz Muzeum przez Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Żydów w Polsce⁷⁴. Pojedyncze egzemplarze książek znajdują się również w zbiorach prywatnych kolekcjonerów, m.in. prof. Gershona Bacona oraz zmarłego w 2009 roku krakowskiego bibliofila Henryka Halkowskiego.

40-letnia historia Biblioteki i Czytelni Publicznej Esra w Krakowie była dość burzliwa i obfitowała we wzloty i upadki. Niewątpliwie już sam fakt otwarcia nowoczesnej placówki oświatowej, dostępnej dla ogółu społeczności żydowskiej, stanowił przełom. Krakowska gmina wyprzedziła tym samym wiele innych gmin wyznaniowych na terenie ziem polskich. O randze tego przedsięwzięcia świadczyć mogą także osoby zaangażowane w jej założenie, z rabinem Ozjaszem Thonem na czele. Analizując dzieje tej instytucji, wydaje się, że największą popularnością społeczności żydowskiej cieszyła się ona w pierwszych latach swego istnienia.

⁶¹ Więcej: Wójtowicz Nobert: *Żydowski Niezależny Zakon „Synów Przymierza” (B'nei B'rith) podczas kampanii antymasońskiej 1938 roku*. „Almanach Historyczny” 2007, t. 9, s. 143–158.

⁶² Lechowski Piotr: *Biblioteki Krakowa w okresie okupacji niemieckiej 1939–1945*. Kraków 1999, s. 159.

⁶³ Archiwum Biblioteki Jagiellońskiej, Sprawozdanie z przewozu książek Judische Bibliothek „Esra” do BJ za czas od 1 lipca 1940 r. do 15 marca 1941 r., bez sygn.; Sprawozdania z przewozu książek Judische Bibliothek „Esra” do BJ za czas od 28 października 1940 r. do 21 maja 1941 r., bez sygn.

⁶⁴ Kuntze Edward: *Dzieje Biblioteki Jagiellońskiej pod okupacją niemiecką w okresie od 1 września 1939 r. do 18 stycznia 1945 r.* „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 1975, nr. 25, s. 21.

⁶⁵ *Ibidem*, s. 29.

⁶⁶ Centralny punkt zbiorczy i sortowniczy utworzony w 1945 r. przez amerykańskie wojska w Niemczech dla gromadzenia i restytucji dzieł sztuki zrabowanych przez nazistów.

⁶⁷ Offenbach Archival Depot, Monthly Report, September 1946, s. 16.

⁶⁸ Np. w zbiorach Salomon Ludwig Steinheim-Institut für deutsch-jüdische Geschichte an der Universität Duisburg-Essen znajduje się następująca pozycja: Creizenach Michael: *Schulchan Aruch, oder Encyclopädische Darstellung des mosaischen Gesetzes*. Bd. 2. Frankfurt am Main 1837, nr inw. Esry 0028; natomiast w Institut für die Geschichte der deutschen Juden in Hamburg znajduje się 10 książek z Esry.

⁶⁹ Por. np. Gumpłowicz Maksymilian: *Początki religii żydowskiej w Polsce*. Warszawa 1903, nr inw. Esry 1659.

⁷⁰ Por. np. *Żydowski proletaryat*. Oprac. Syjonistyczno-Socjalistyczna Partia Robotnicza. [b.m.w.] 1906, nr inw. Esry 3537.

⁷¹ Por. np. Kann J.H.: *Erez Israel: das Erez Israel, das jüdische Land*. Köln–Leipzig 1909, nr inw. Esry 4054.

⁷² Por. np. Halle-Wolfssohn Aaron: *Sefer Melachim 1*. Win 1927, nr inw. Esry 657.

⁷³ Por. *Allgemeine Zeitung des Judentums*. Leipzig 1857.

⁷⁴ Archiwum Muzeum Historycznego Miasta Krakowa, Protokoły z posiedzenia komisji wyceny książek judaistycznych (lata 1977–1979), bez nr inw.

Wówczas w lokalu biblioteki odbywało się wiele odatkowych zajęć, wykładów i kursów. Następował też stopniowy przyrost księgozbioru (w 1899 roku liczył około 1,6 tysięcy pozycji, a w 1907 roku zarejestrowano około 3,5 tysiąca publikacji). Był to okres, w którym biblioteka otrzymywała największe wsparcie od Gminy Wyznaniowej Żydowskiej, organizacji społeczno-kulturalnych i osób prywatnych. Sytuacja finansowa zaczęła się pogarszać tuż przed wybuchem I wojny światowej. Z licznych wzmianek o kolejnych problemach biblioteki możemy wnioskować, że w okresie międzywojennym instytucja ta znacząco podupadła. Uderza tu zwłaszcza brak wsparcia ze strony gminy wyznaniowej, która nie była zainteresowana rozwojem tej instytucji. Problemy finansowe uniemożliwiały regularną prenumeratę czasopism i zakup nowości wydawniczych. Tym samym słabło zainteresowanie czytelników, którzy zapewne zwracali się w stronę innych krakowskich bibliotek i wypożyczalni. W 1927 roku odnotowano, że księgozbiór biblioteczny przekroczył 6 tysięcy pozycji i na tym poziomie utrzymywał się przez kolejne lata, aż do wybuchu wojny. Pomimo iż biblioteka mieściła się w budynku gminy wyznaniowej, to jej rola w życiu intelektualnym społeczeństwa żydowskiego była raczej marginalna. Wprawdzie Stowarzyszenie B'nei B'rith kilkakrotnie próbowało reaktywować bibliotekę, ale ostatnia próba, podjęta w 1938 roku, została przerwana najpierw przez rozwiązanie stowarzyszenia w listopadzie 1938 roku, a następnie przez wybuch wojny. Niemniej biblioteka Esra pozostała dla potomnych symbolem nowoczesności i postępu gminy wyznaniowej krakowskiej. Jej rolę w dziejach Żydów krakowskich docenić musieli także okupanci, gdyż nie podzieliła ona losu wielu innych bibliotek żydowskich, które zostały zniszczone po wkroczeniu Niemców na Kazimierz. I to prawdopodobnie dzięki temu przynajmniej część jej księgozbioru ocalała do dnia dzisiejszego⁷⁵.

Aneks

Katalog książek Biblioteki Esra znajdujących się w zbiorach Muzeum Historycznego Miasta Krakowa, oddział Stara Synagoga

1. Ahad Ha-Am (właśc. Aszer Ginsberg): *Agarot*. Vol. 2. 1901–1899. Hocaat „Moria”; Hocaat „Jawne”. Berlin–Jerusalem 1924, nr inw. 4673
2. Ahad Ha-Am (właśc. Aszer Ginsberg): *Ojsderwelete szriftn*. Farlag „Bicher far ale”. Warszawa [ok. 1910], nr inw. 5135
3. An-ski Szymon: *Gezamelte szriftn*. T. 12. *Pionern*. Farlag „An-ski”. Warszawa 1924, nr inw. 4710
4. An-ski Szymon: *Gezamelte szriftn*. T. 14. *Noweln*. Farlag „An-ski”. Warszawa 1925, nr inw. 4713
5. Arnstein Marek (pseud. Andrzej Marek): *Dramatisze szriftn*. Farlag „Kultur-Lige”. Warszawa 1926, nr inw. 4907
6. Asz Natan: *Der cwejuncwancikster ovgust*. Farlag „Kultur-Lige”. Warszawa 1931, nr inw. 6000

7. Asz Szalom: *Der tojter mencz. A drame in drej akten*. Farlag „Kultur-Lige”. Warszawa 1924, nr inw. 4541
8. Asz Szalom: *Di muter*. Farlag „Kultur-Lige”. Warszawa 1929, nr inw. 4882
9. Asz Szolem: *Gezamelte szriftn*. T. 6. *Dos buch fun caar*. Farlag „Kultur-Lige”. Warszawa 1921, nr inw. 4544
10. Asz Szalom: *Meri. Roman*. Farlag fun B. Kleckin. Wilno [b.d.w.], nr inw. 5140
11. Asz Szalom: *Um winter*. Farlag „Progres”. Warszawa [b.d.w.], nr inw. 3761
12. Baal-Machszowes (właśc. Israel Isidor Elyashev): *Geklibene szriften*. S. Sreberk. Wilno [1908], nr inw. 5147
13. Barbusses Henri: *Dos fajer*. Farlag Sz. Jaczkowski. Warszawa 1924, nr inw. 5191
14. Barbusse Henri: *Milchome*. Ojtorizirte iberzecung fun Mark Rakowski. Warszawa 1929, nr inw. 5634
15. Ben-Ami: *Fejwel der Grojser un Fejwel der Klejner*. [s.n.]. Wilno 1913, nr inw. 2186
16. Berkowitz Isaac Dov: *Miklat. Joce abat le-hodesz*. Hocaat Sztibl. Nju Jork 1920, nr inw. 4161
17. Bölsche Wilhelm: *Di Libe in der Natur. Entwicklungsgeschichte fun der libe*. T. 1. Farlag „Di Welt”. Warszawa 1922, nr inw. 5025
18. Brender Izrael Meir: *In szturm fun leben*. Farlag „Szulamit”. [Kraków 1910], nr inw. 3668
19. Brender Izrael Meir: *Zumernecht*. Farlag „Szulamit”. Kraków 1912, nr inw. 3704
20. Brender Izrael Meir: *Zumernecht*. Farlag „Szulamit”. Kraków 1912, nr inw. 3960
21. Broderson Mosze: *Begejsterung: lider*. Farlag „Jidisz”. Warszawa [192?], nr inw. 5080
22. Connan Doyle Arthur: *Fantazie un wirklichkeit*. Farlag Sz. Goldfarb. Warszawa 1926, nr inw. 5573
23. *Der Baal Szem, Trojmer fun getto. Marzenie o getcie*. [s.n.]. [b.m.w. b.d.w.], nr inw. 3778
24. *Der hojdesz*, januar. Farlag „Hajnt”. Warszawa 1921, nr inw. 4771
25. *Der judischer feldarbejter*. [s.n.]. Warszawa 1891, nr inw. 805 (z biblioteki Stowarzyszenia Sfas Emes w Krakowie)
26. *Der judischer magnat. Historisze ercejlung*. Farlag „Marsora”. Łódź 1928, nr inw. 5682
27. Dickens Karol: *Dombi un zun*. Farlag Dos Buch Bibliotek. [Białystok 1922], bez nr inw.
28. Dinezon Jaakow: *Cwej mames. Roman*. Farlag Ahisefer. Warszawa [b.d.w.], nr inw. 5770
29. Dinezon Jaakow: *Josele. Dercejlung*. Farlag „Achisefer”. Warszawa 1928, nr inw. 5267
30. Dinezon Jaakow: *Ha-neeawim weha-neimim, oder der szwarcer jingermanczik. Roman*. Farlag Ahisefer. Warszawa [b.d.w.], nr inw. 5254
31. „Diwrej Akiba. Pismo gdudu pierwszego ruchu Agudat Hanoar Haiwri »Akiba«” 1934, t. 2. [Związek Skautowej Młodzieży Żydowskiej, Kraków], nr inw. 6210
32. Dostojewski Fiodor: *Der Idiot. Roman in 4 tejlern*. T. 2. Farlag „Max Jankovitz”. New Jork [1920?], nr inw. 5672
33. Dostojewski Fiodor: *Zichrojnes fun tojtn bojz*. Szymon Jaczkowski. Warszawa 1923, nr inw. 5117
34. Fajgenberg Rachel: *Kinder-jorn*. Farlag „Ha-Szachar”. Warszawa [1910], nr inw. 4955

⁷⁵ Autorka dziękuję Wszystkim, którzy z wielkim entuzjazmem wzięli udział w poszukiwaniu książek z Esry!

35. Fajgenberg Rachel: *A pinkas fun a tojter sztot*. Hurbn-Dubowe. Farlag „Achisefer”. Warszawa 1925, nr inw. 5089
36. France Anatole: *Tais*. Farlag „Kultur-Lige”. Warszawa 1924, nr inw. 4829
37. Fuks A.M.: *Offn bergl. Dercejlung*. Farlag „Perec-Bibliotek”. Warszawa 1924, nr inw. 4554
38. Glozman Baruch: *Di miszpoche Pikuda*. Farlag „Felc-Bibliotek”. Warszawa [b.d.w.], nr inw. 5760 (książka ekspozycyjna na wystawie stałej w Muzeum Historycznym Miasta Krakowa, oddział Apteka pod Orłem)
39. Glozman Baruch: *Offjener zajt okean*. Wilner Farlag fun B. Kleckin. Wilno 1928, nr inw. 6136 (pieczętka Biblioteki Żydowskiego Towarzystwa Kultury w Krakowie)
40. Glozman Baruch: *Step un jiszuw. Bilder fun a rajze iber di jidische kolonies fun Sowiet-Rusland un Ukraine*. Farlag „Kultur-Lige”. Warszawa 1928, nr inw. 5322
41. Goldberg Abraham: *Nabum Sokolow. Zajn biografie un charakteristik*. P. Kantorowicz. Warszawa [1912], nr inw. 3757
42. Goldowski H.: *Frejri-Land*. Pacific Co-operative Press. Los Angeles 1927, nr inw. 5202
43. Gordin Jakow: *Di szene Mirjam. Historisze opperette mit prolog und epilog: in 4 akt*. Amkraut & Freund. Przemyśl 1908, nr inw. 3400
44. Gorki Maksim: *Der bradiaga*. [s.n.]. Londyn 1906, nr inw. 4534
45. Gorki Maksim: *Konowatow*. [s.n.]. Londyn 1907, nr inw. 3086
46. Gorki Maksim: *Widuj*. Farlag „Awangard”. Warszawa 1930, nr inw. 6113
47. Hagenbeck John: *Iber der Indiszer welt*. Farlag „Central”. Warszawa 1925, nr inw. 5582
48. Hamsun Knut: *Wiktorja (a geszichte fun a libe)*. Roman. Farlag „Kultur”. Warszawa 1926, nr inw. 4893
49. Hedin Swen: *Durch berg un tol*. Farlag B. Szimin. Warszawa 1922, nr inw. 5084
50. Hedin Swen: *Durch berg un tol*. Farlag B. Szimin. Warszawa 1922, nr inw. 5584
51. Hedin Swen: *Fun fol cu fol*. Farlag B. Szimon. Warszawa [b.d.w.], nr inw. 5583
52. Hirszbejn Perec: *Szwarcbruch*. Wilner Farlag fun B. Kleckin. Wilno 1930, nr inw. 6111
53. Horończyk Szymon: *Zump*. T. 2. Farlag „Kultur-Lige”. Warszawa 1927, nr inw. 5033
54. Horończyk Szymon: *Zump*. T. 3. Farlag „Kultur-Lige”. Warszawa 1927, nr inw. 5032
55. Horończyk Szymon: *1905. Roman*. T. 1. Farlag „Kultur-Lige”. Warszawa 1929, nr inw. 5766
56. Hugo Wiktor: *Der gibor in kejten (Les Miserables)*. Roman. Farlag B. Szimin. Warszawa [1937], nr inw. 4867
57. Jacques Norbert: *Doktor Mabuze. Roman*. Farlag Sz. Goldberg. Warszawa 1930, nr inw. 6115
58. Jasiński Bruno: *Ch'farbren Pariz*. T. 1. „Naje Kultur”. Warszawa 1929, nr inw. 5826
59. Jost Isaak Markus: *Geschichte des Judenthums und seiner Sekten Abth. 2 Viertes bis 60. Fünftes Buch*. Dörrfling und Franke. Leipzig 1858, nr inw. 209 (z biblioteki Stowarzyszenia Solidarność w Krakowie, nr 9)
60. Judisz. *A zamel buch*. Farlag „Progres”. Warszawa [1910], nr inw. 4344
61. Kapitan Skat (właśc. Robert Falcon Scott): *Di lecte nesia*. Farlag B. Szimin. Warszawa 1922, nr inw. 5580
62. Kasel Dowid: *On an'ojsweg*. [s.n.]. Warszawa 1922, nr inw. 5607
63. Kelerman Bernard: *Der 9-ter nowember. Rroman*. Farlag Sz. Goldfarb. Warszawa 1928, bez nr inw.
64. Kulbak Mosze: *Montag (a klejner roman)*. Farlag „Kultur-Lige”. Warszawa 1926, nr inw. 4881
65. Kulbak Mosze: *Naje lider*. Farlag „Kultur-Lige”. Warszawa 1922, nr inw. 4553
66. Lang W.: *In di wejse cofn-welder*. Farlag B. Szimin. Warszawa 1924, nr inw. 5589
67. Lazarus M.: *Jeremia ha-Nawi*. Farlag „Welt bibliotek”. Warszawa 1911, nr inw. 5331
68. Lehman Meir: *Bustnaj*. „Alt Judisz”. Warszawa 1926, nr inw. 5689
69. Lehman Meir: *Di wunderbare kamea*. T. 2. Farlag I.A. Cuker. Warszawa 1927, nr inw. 5569
70. Lehman Meir: *Muter un tochter. Szpanende ercejlung fun judischen leben in Dajczland in 18-tn jor-hundert*. Farlag „HaHinuch”. Warszawa [1927], nr inw. 5097
71. Lehman Meir: *Rabi Akiwa: Historisze ercejlung*. Farlag „Masora”. Łódź [1927], nr inw. 5112
72. Lejeles Aaron: *Szlojme Molcho. Dramatisze poeme in cen bilder*. Wilner Farlag fun B. Kleckin. Wilno 1926, nr inw. 6144
73. Lejwik H.: *Der golem. Dramatisze poeme in acht bilder*. Farlag „Kultur-Lige”. Warszawa 1922, nr inw. 4541
74. Lermontow Michaił Jurjewicz: *Der held fun undzer cajt*. Farlag A. Gitlin. Warszawa 1923, nr inw. 5110
75. Leszczyński Jakow: *Der jidischer arbejter: (in London)*. Bicherfarlag „Cukunft”. Wilno 1907, nr inw. 2861
76. Libin Z.: *Geklibene skicen*. [s.n.]. Nowy Jork 1902, nr inw. 2812
77. *Literarische monatsszriftn*. Red. Sz. Gorelik. [s.n.]. Wilno 1908, nr inw. 3146
78. *Maabarot*. T. 3. Ha-Waad ha-Merkazi szel ha-Poel ha-Cair. Jafo 1921, nr inw. 5732
79. Madelung Aage: *Inem grojsn tumel. Roman*. Farlag A. Gitlin. Warszawa 1924, nr inw. 4858
80. Mann Tomasz: *Der Cojberberg. Roman*. Farlag fun B. Kleckin. Wilno 1930, nr inw. 6098
81. Markisz Perec: *Stam*. Farlag „Kultur-Lige”. Warszawa 1922, nr inw. 4559
82. Mastbojm Joel: *In der fremd. Un andere dercejlungen*. [s.n.]. Warszawa 1920, nr inw. 4959
83. Mastbojm Joel: *Salamandra*. Farlag Ch. Brzoza. Warszawa 1926, nr inw. 4889
84. Maupassant Guy de: *Iweta. Roman*. Farlag A. Gitlin's Folks-Bibliotek. Warszawa [1912], nr inw. 5566
85. Maupassant Guy de: *Sztarker fun tojt*. Farlag: „Jidisz”. Warszawa [1900?], nr inw. 5091
86. Mendele Mojcher Sforim (właśc. Szolem Jakow Abramowicz): *Ale werk fun Mendele Mojcher Sforim: Judel*. T. 4. Farlag „Mendele”. Warszawa 1913, nr inw. 3926
87. Mendele Mojcher Sforim (właśc. Szolem Jakow Abramowicz): *Ale werk fun Mendele Mojcher Sforim. Di tekst*,

- entdeckung fun Wolin, a stadt in Mizrach*. T. 5. Farlag „Mendele”. Warszawa 1913, nr inw. 3926
88. Mendele Mojcher Sforim (właśc. Szolem Jakow Abramowicz): *Ale werk fun Mendele Mojcher Sforim*. „Kritik iber Mendelin” 1913, t. 17, nr inw. 3926
89. Mereżkowski Dmitrij: *Aleksander der Erszter*. T. 1. Farlag „Jidysz”. Warszawa [b.d.w.], nr inw. 5594
90. Mereżkowski Dmitrij: *Aleksander der Erszter*. T. 2. Farlag „Jidysz”. Warszawa [b.d.w.], nr inw. 5596
91. Mestel Jakow: *A libes-lid*. Farlag „Szulamit”. Kraków 1911, nr inw. 3665
92. Mestel Jakow: *Dimjojnes. Ejn dor, ich, gilgul*. [s.n.]. Win–Nju Jork [b.d.w.], nr inw. 4477
93. Mill John Stuart: *Frajhajt*. A.M. Jewalenka. Nowy Jork 1909, nr inw. 3779
94. *Minsker almanach: a literarisz-ilustrirtes praktisches zamelbuch cum jor 673 [1913]*. [s.n.]. Mińsk 1912, nr inw. 3727
95. Molier (właśc. Jean Baptiste Poquelin): *Der karger. Komedie in 5 akten*. [s.n.]. Warszawa 1921, nr inw. 5134
96. Nadir Mosze: *Fun nechtn biz morgn*. Wilner Farlag fun B. Kleckin. Wilno 1928, nr inw. 6089
97. Neczajew Aleksandr Petrovic: *Di untererdisze kojcs*. Farlag B. Szimin. Warszawa 1922, nr inw. 5586
98. Nomberg Hersz Dowid: *Dos buch felietonen*. Szymon Jaczkowski Warszawa 1924, nr inw. 4804
99. Nomberg Hersz Dowid: *Majn rajze iber Rusland*. Farlag Kultur-Lige”. Warszawa 1928, nr inw. 5329
100. Opatoszu Józef: *Linczeraj. Un andere dercejlungen*. Wilner Farlag fun B. Kleckin. Wilno 1927, nr inw. 5761
101. Opatoszu Józef: *Ojzajtike wegn. Noweln*. Wilner Farlag fun B. Kleckin. Wilno 1926, nr inw. 4828
102. Orzeszkowa Eliza: *Geklibene szriftn*. Farlag-Buchhandlung Szlojme Szrebek. Wilno [1910], nr inw. 4339
103. Orzeszkowa Eliza: *Mirtala. Roman*. Farlag Szimin. Warszawa 1923, nr inw. 4857
104. Ostrower Lejb: *Farwos?*. Farlag Szulamit. Kraków 1911, nr inw. 3664
105. Ottensosser Dawid: *Di geschichte der Jehudim*. [s.n.]. Furth [1820], nr inw. 1973
106. Pascheles Wolf: *Sippurim: ejne zammlung jidiszer folkszagen, miten, legenden, kroniken, denkwirdigkejten und biografien berihmter juden aller jahrhunderte, inzbezondere dem mittelalters*. W. Pascheles. Praga 1858, nr inw. 3212 (Z księgozbioru dr. med. A. Kirschnera w Krakowie)
107. Perec Icchok Lejb: *Majne zichrojnes*. Wilner Farlag fun B. Kleckin. Wilno, nr inw. 4455
108. Perec Icchok Lejb: *Ojzaczun un felietonen*. Wilner Farlag fun B. Kleckin. Wilno 1922, nr inw. 5125
109. Perle Jozsua: *Mirel*. [s.n.]. [b.m.w.] [1851], nr inw. 4093
110. Philipson L.: *Jaakew tirade. Historisze ercejlung*. Farlag I.A. Cuker. Warszawa 1927, nr inw. 5567
111. Philippson Ludwig: *Gesammelte Abhandlungen*. T. 2. Buchhandlung Gustav Fock G.m. b. H. Leipzig 1911, nr inw. 3524
112. Piński Dowid: *Di familie Cwi: tragedie in fir akten*. Arojsgegebn fun Bund. Genewa 1905, nr inw. 2294
113. Piński Dowid: *Dramen*. Farlag „Poalej Syjon”. Nowy Jork 1919, nr inw. 5094
114. Przybyszewski Stanisław: *Dem tajfels kinder*. Max Jan-kowitz. Nowy Jork [1920?], nr inw. 5609
115. Prus Bolesław: *Di krojn fun Micrajim. Historiszer roman*. Farlag A. Gitlin. Warszawa 1918, nr inw. 5149
116. Raboj Izaak: *Her Goldenberg*. Farlag „Perec-Bibliotek”. Warszawa 1923, nr inw. 4556
117. Rejzen Abraham: *Szriftn fun Abraham Rajzen*. T. 2. *Menczn un welter (ercejlungen)*. Farlag „Progress”. Kraków 1908, bez nr inw.
118. Rejzen Sore: *Cholem un wor*. Farlag „Progres”. Warsze–Nju Jork 1911, nr inw. 3726
119. Resler Benjamin: *Ojff alter erd (roman)*. Wilner Farlag fun B. Kleckin. Wilno 1927, nr inw. 5317
120. Reymont Władysław Stanisław: *Pojern*. T. 4. *Zumer*. Farlag „Orient”. Warszawa 1927, nr inw. 5047
121. Rolland Romain: *Kolia Brenion*. Farlag „Tomer” fun Josef Kamermacher. Wilno 1927, nr inw. 5271
122. Rosenfeld Mordechaj Jona: *Szriften fun Jona Rozenfeld*. Farlag „Progres”. Warszawa 1909, nr inw. 3353
123. Rozenfeld Szmuel: *Rabi Izrael Salanter. Zajn tetigkajt un zajne nochfolger*. [s.n.]. Warszawa 1911, nr inw. 3703
124. Rougemont Louis de: *Culib szwarce perl*. Farlag B. Szimin. Warszawa 1922, nr inw. 5587 (pieczętka Biblioteki Towarzystwa Kultury Żydowskiej w Krakowie)
125. Segalowicz Zusman: *Ale werk*. T. 8. *Maasejes fun der rusiszer kazarme*. Farlag Ch. Brzoza. Warszawa 1926, nr inw. 5104
126. Segalowicz Zusman: *Ale werk*. T. 9. *Ich, zi un er. Noweln*. Farlag Ch. Brzoza. Warszawa 1926, nr inw. 5598
127. Segalowicz Zusman: *Ale werk*. T. 10. *Ejbik ejnzam*. Farlag Ch. Brzoza. Warszawa 1926, nr inw. 5088
128. Segalowicz Zusman: *Ale werk*. T. 11. *Dos anarchiszcze mejdl*. Farlag Ch. Brzoza. Warszawa 1926, nr inw. 5600
129. Segalowicz Zusman: *Fun Rusland. Fun der rewolucje*. Farlag A. Gitlin. Warszawa 1920, nr inw. 5633
130. Segalowicz Zusman: *Gezamelte werk: Ejbik ejnzam*. Farlag Ch. Brzoza. Warszawa 1928, nr inw. 5599
131. Segalowicz Zusman: *Sztegn-wegn. Naje noweln*. Farlag A. Gitlin. Warszawa 1921, nr inw. 5663
132. Segalowicz Zusman: *Sztile Trojmen. Lidere zamlung*. Farlag „Ha-Szaha”. Warszawa 1909, nr inw. 3367
133. Sienkiewicz Henryk: *Mit fajer un szwerd*. Szymon Jaczkowski. Warszawa 1924, nr inw. 5660
134. Sienkiewicz Henryk: *Mit fajer un szwerd*. Farlag Ch. Brzoza. Warszawa 1929, nr inw. 5659
135. Sinclair Upton: *Der Tiszler*. Farlag Szlomo Goldfarb. Warszawa 1929, nr inw. 6116
136. Sinclair Upton: *Kunst un gelt*. Farlag Szlomo Goldfarb. Warszawa 1930, nr inw. 5984
137. Sokołow Nahum: *Ojsgewelte szriftn*. T. 1. Farlag P. Kantorowicz. Warszawa [1912], nr inw. 3762
138. Spektor Mordechaj: *Di ferblondzete (di meszumedeste) ercejlung*. [s.n.]. Warszawa 1921, nr inw. 5130
139. Stanley Henry Morton (właśc. John Rowlands): *Wiazoj ich hob gefunen Livingstonen*. Farlag B. Szimon. Warszawa 1929, nr inw. 5585
140. Szachnowicz Selig: *In der medine fun di Kuzarim. Jidiszer historiszer roman fun dem achtn jorhundert*. Wilner Farlag fun B. Kleckin. Wilno 1924, nr inw. 4882

141. Sznicler Artur: *Der lecter Wiln. Drame in drej aktn.* Farlag Ch. Brzoza. Warszawa 1926, nr inw. 5143
142. Sznuer Zalman: *Szklower jidn. Nowelen.* Wilner Farlag fun B. Kleckin. Wilno 1929, nr inw. 5888
143. Szolem-Alejchem (właśc. Salomon Rabinowicz): *Der Mabul.* T. 2. Farlag „Kultur-Lige”. Warszawa 1924, nr inw. 4159
144. Szolem-Alejchem (właśc. Salomon Rabinowicz): *Funem jarid.* T. 1. Farlag „Kultur-Lige”. Warszawa 1924, nr inw. 4539
145. Szolem-Alejchem (właśc. Salomon Rabinowicz): *Kinder-szpil. Aamerkwidike libe-geszichte.* Farlag „Kultur-Lige”. Warszawa [b.d.w.], nr inw. 5126
146. Szolem-Alejchem (właśc. Salomon Rabinowicz): *Masijes un monologen.* Farlag „Progres”. Warszawa 1918, nr inw. 1761
147. Szolem-Alejchem (właśc. Salomon Rabinowicz): *Menachem Mendel.* Farlag „Kultur-Lige”. Warszawa 1924, nr inw. 4538
148. Szolem-Alejchem (właśc. Salomon Rabinowicz): *Mariendbad.* Familien Bibliothek. Warszawa 1913, bez nr inw.
149. Szolem-Alejchem (właśc. Salomon Rabinowicz): *Motel Pejsi idem chazens jungel.* [s.n.]. [b.m.w. b.d.w.], bez nr inw.
150. Szejn M.B.: *Erd un himl. Drame fun chasidysz lebn in drej aktn.* Farlag Ch. Brzoza. Warszawa:1926, nr inw. 5133
151. Szejnberg Jehuda: *A ferjosemt leben. Ercejlung.* „Uндzer Buch”. Warszawa [b.d.w.], nr inw. 4481
152. Szejnberg Jakob: *Di muter. Drama.* Druk I. Edelszejn. Warszawa 1908, nr inw. 3428
153. Sztralen. *Zamelbuch far literatur, kunst un kritik.* Farlag Leben un Wissenszaft. Wilno 1909, nr inw. 3352
154. Szwalben. [s.n.]. Warszawa 1909, nr inw. 3360
155. Tołstoj Lew: *Di geschichte fun majn kindhajt. Jungl-jorn.* [s.n.]. Warszawa [b.d.w.], nr inw. 4136
156. *Trojmen un wirklichkejt. Literarishes zamelbuch.* Redaktirt fun I. Adler un I. Slonim. Farlag „Idisz”. Nowy Jork 1909, nr inw. 3403
157. Turgieniew Iwan: *Di erszte libe.* [s.n.]. Warszawa 1925, bez nr inw.
158. Twain Mark: *Der princ un der betler.* Farlag „Judisz”. Warszawa 1920, nr inw. 4116
159. Wajsenberg Icchok Meir: *Dos buch fun liebe.* T. 4. Farlag Sz. Goldfarb. Warszawa 1930, bez nr inw.
160. Wajsenberg Icchok Meir: *Reale kreftn.* Farlag Wejsenberg. Warszawa 1925, nr inw. 4624.
161. Wajsenberg Icchok Meir: *Szriftn.* Fun I.M. Wajsenberg. Farlag „Welt-Bibliotek”. Warszawa 1909, nr inw. 4115
162. Wajter A.: *Ksowim. Mit der biografie funem mechaber, zajn bild un facsimile.* T. 1. Wilner Farlag fun B. Kleckin. Wilno 1923, nr inw. 5255
163. Warszawski Ojzer: *Szmuglars: A roman in drej tejl.* Wilner Farlag fun B. Kleckin. Wilno 1926, nr inw. 5258
164. Wichnin: *Der folks-frajnd: literarisz-wissenszaftlikes zammelbuch.* A Gaselnik's Ojsgaben. Wilno 1901, nr inw. 2687
165. Wrzosek S.: *Di jesodot fun der sztot's-ordnung.* In *Ejropa un Amerika.* Farlag „Kultur”. [Podgórze 1906], nr inw. 2735
166. Verne Juliusz: *Di kinder fun Kapitan Grant. Rroman in drej tejl.* T. 1. Farlag A. Gitlin. Warszawa [b.d.w.], nr inw. 5755
167. Verne Juliusz: *Mencz un wunder. Roman.* T. 3. Farlag A. Gitlin. Warszawa [1926], nr inw. 5419
168. Zak Abraham: *In szotn. Noweln.* Farlag A. Gitlin. Warszawa 1922, nr inw. 4875
169. Zak Abraham: *Unter hejmisze himler. Piese in drej aktn.* Farlag Ch. Brzoza. Warszawa 1926, nr inw. 4850
170. Zilberbusz Dowid Jeszaja: *Sztrechalech fun der milchome-cajt* [1914–1916]. Farlag funem Ferfaser. Wiedeń [1916], nr inw. 4079
171. Zoszczenko Michaił: *Der literat. Un andere noweln fun itiken ruziszen lebn.* Farlag T. Jakobson, M. Goldbert. Warszawa 1929, nr inw. 6010
172. Żytlowski Chaim: *Gezamelte szriftn.* T. 2. Farlag Ch. Brzoza. Warszawa 1929, nr inw. 6139
173. Żytlowski Chaim: *Gezamelte szriftn.* T. 9. Farlag Ch. Brzoza. Warszawa 1931, nr inw. 6148

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Biblioteki Jagiellońskiej

- Sprawozdanie z przewozu książek Judische Bibliothek „Esra” do BJ za czas od 1 lipca 1940 do 15 marca 1941 r., bez sygn.
- Sprawozdania z przewozu książek Judische Bibliothek „Esra” do BJ za czas od 28 października 1940 do 21 maja 1941, bez sygn.

Archiwum Muzeum Historycznego Miasta Krakowa

- Protokoły z posiedzenia komisji wyceny książek judaistycznych (lata 1977–1979), bez nr inw.

Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego

- Maślak-Maciejewska Alicja: „Z dziejów judaizmu w XIX-wiecznym Krakowie – tożsamość, poglądy religijne i instytucje środowiska Żydów postępowych”. Kraków 2015. Praca doktorska, Uniwersytet Jagielloński

Archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego

- Gmina Wyznaniowa Żydowska w Krakowie, Sprawy biblioteki „Ezra”, sygn. 758

Źródła drukowane

- Allgemeine Zeitung des Judentums.* Leipzig 1857
- Biblijoteki oświatowe: spis na dzień 1 stycznia 1930 roku oraz tablice statystyczne.* Oprac. Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Warszawa–Lwów 1932

Offenbach Archival Depot, Monthly Report, September 1946
Statut Towarzystwa Biblioteki i Czytelni Publicznej w Krakowie. Kraków 1899
Sprawozdanie Wydziału Towarzystwa Biblioteki i Czytelni Publicznej „Esra” w Krakowie za czas od 25 października 1899 do 25 grudnia 1900. Kraków 1901
Sprawozdanie Wydziału Towarzystwa Biblioteki i Czytelni Publicznej „Esra” w Krakowie za lata 1905 i 1906. Kraków 1907

Opracowania

Bałaaban Majer: *Przewodnik po żydowskich zabytkach Krakowa*. Kraków 1935
 Chajes Wiktor: *Sześć lat gminy wyznaniowej żydowskiej we Lwowie: 1929–1934*. Lwów 1935
 Gottlieb Seweryn: *Nowe szaty biblii*. W: *Almanach żydowski*. Red. Leon Reich. Lwów 1910, s. 78–90
 Kargol Anna: *Zakon Synów Przymierza: Krakowska Loża „Solidarność” 1892–1938*. Warszawa 2013
 Krutikov Mikhail: *Kraków Meira Wienera. Pamięć i wyobraźnia*. W: *Polskie tematy i konteksty literatury żydowskiej*. Red. Eugenia Prokop-Janiec, Marek Tuszewicki. Kraków 2014, s. 155–188
 Kuntze Edward: *Dzieje Biblioteki Jagiellońskiej pod okupacją niemiecką w okresie od 1 września 1939 r. do 18 stycznia 1945 r.* „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 1975, nr. 25, s. 5–57
 Lechowski Piotr: *Biblioteki Krakowa w okresie okupacji niemieckiej 1939–1945*. Kraków 1999
Polski słownik judaistyczny. Dzieje, kultura, religia, ludzie. T. 1. Oprac. Zofia Borzymińska, Rafał Żebrowski. Warszawa 2003
 Rausz Monika: *Biblioteka i Czytelnia Ezra w Krakowie*. W: *Kraków – Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki*. T. 7. Red. Halina Kosętko. Kraków 2005, s. 148–157
 Rympel Manuel: *Słowo o Żydach krakowskich w okresie międzywojennym*. W: *Kopiec wspomnień*. Kraków 1964, s. 16–29

Samsonowska Krystyna: *Żydowskie biblioteki i czytelnie w Krakowie w XIX i XX wieku*. „Rocznik Biblioteki PAN w Krakowie” 1998, t. 43, s. 219–232
 Thon Ozjasz: *Pisma*. T. 1. *Kazania (1895–1906)*. Kraków 1938. *Potrzeba nam oswobodziciela*. Kazanie wygłoszone w Chanuka 5659 (1898), s. 112–115
 Wójtowicz Nobert, *Żydowski Niezależny Zakon „Synów Przymierza” (B’nei B’rith) podczas kampanii antymasońskiej 1938 roku*. „Almanach Historyczny” 2007, t. 9, s. 143–158
 Żbikowski Andrzej: *Żydzi krakowscy i ich gmina w latach 1869–1919*. Warszawa 1994

Prasa

Biblioteka i czytelnia ludowa żydowska w Krakowie. „Wschód. Tygodnik poświęcony sprawom żydostwa” 1900, nr 6, s. 4–6
Sprawy kahalne w Krakowie. „Nowy Dziennik” 1918, nr 89, z 8 października, s. 3
Walne zgromadzenie Biblioteki „Esra”. „Nowy Dziennik” 1927, nr 116, z 6 maja, s. 9
 Wiener Meir: *Der zejde Binjomin*. „Sowetisz Hejmland” 1969, nr 9, s. 86–116
Wydział publicznej Biblioteki i Czytelni „Esra” w Krakowie. „Wschód. Tygodnik poświęcony sprawom żydostwa” 1903, nr 117, s. 8
Z krakowskiej gminy żydowskiej. „Nowy Dziennik” 1924, nr 42, z 20 lutego, s. 5
Żalobne manifestacje w drugą rocznicę bł. p. Ozjasza Thona. „Nowy Dziennik” 1938, nr 319, z 21 listopada, s. 11
 „Nowy Dziennik” 1924, nr 11, z 13 stycznia; nr 22, z 26 stycznia; nr 58, z 9 maja

Słowa kluczowe

biblioteki żydowskie, Kraków, XX wiek

The Esra Judaic Library in Kraków (1899–1939)

The article reconstructs the history of the Esra Public Library and Reading Room – the first Jewish public library in Kraków, functioning in the city in 1899–1939. Its origins, goals, internal organisation, activities and social resonance are presented using the surviving archival sources, announcements published in Jewish press and memoirs. An attempt was also made to find fragments of the book collection, which

was dispersed as a result of World War II. The article contains two annexes. The first contains photographs of all the library stamps located by the author. The second annex contains an alphabetical list of 173 publications that made up the pre-war Esra book collection and which are currently part of the library collection of the Old Synagogue as a branch of the Historical Museum of the City of Kraków.